

в свою чергу створює передумови до сталого розвитку туристичної індустрії України загалом.

Джерела та література

1. Івченко А. Україна. Путівник. – К.: Картографія, 2007. – 640 с.
2. Кадацька Ю.А. Релігійний туризм в Україні. – К.: Науковий світ, 2003. – 178 с.
3. Конищева Н. И. Проблемы развития религиозно-паломнического туризма в Украине // Вісник ДІТБ. Серія «Економіка, організація і управління підприємствами» (в туристичній сфері). – 2006. – №10. – С. 229 – 235.
4. Любіцева О.О., Романчук С.П. Напрямки розвитку релігійного туризму в Україні // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. “Туризм у ХХІ столітті: глобальні тенденції і регіональні особливості” (10-11 жовтня 2001 р., м. Київ). - К.: Знання України, 2002. – С.61 – 65.
5. Маїло Я.В. Проблеми розвитку релігійного туризму в Україні // Матеріали Всеукр. студентської наук. Конф. “Студентська наука в новому тисячолітті: сучасні проблеми громадського харчування, готельного господарства та туризму” (19-21 квітня 2000 р., м. Київ). - К.: Київський держ. торговельно-економічний ун-т, 2000. – С. 119 – 121.
6. Масляк П.О. Рекреаційна географія. Навчальний посібник. – К.: Знання, 2008. – С. 137 – 139.
7. Панкова Є. В. Туристичне краєзнавство. Навчальний посібник. – К.: Альтерпрес, 2003. – 352 с.
8. Панченко С. А. «Ходіння на прощу» як домінуюча цінність спокутування у православних паломників // Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. Серія: філософські науки. – 2011. – Випуск 11. – С. 309 – 318.
9. Сапелкіна З. Є. Релігієзнавчий туризм в Україні // http://tourlib.net/statti_ukr/sapelkina.htm
10. Щербакова Т. В. Духовное содержание паломничества и туризма // Теория и практика физической культуры. – 2000. – №8. – С. 2 – 5.
11. Що являє собою релігійний туризм в Україні? // <http://tutcikavo.co.ua/podorozhi-i-turizm/shho-yavlyaye-soboyu-religijnij-turizm-v-ukrani/>
12. Яроцький П.Л. Філософський аспект паломницького (релігійного) туризму в Україні // Філософія туризму: навчально-методичний посібник / В.С. Пазенюк, В.К. Федорченко. – К.: Кондор, 2004. – С. 143 – 151.

Аннотація

В статтє раскрывається состояние и перспективы развития такого специфического вида туризма как - религиозный туризм. Кратко охарактеризованы ресурсную базу, которой владеет Украина для развития его паломнической и экскурсионной формы.

Ключевые слова: религиозный туризм, паломничество, культурно-историческое наследие.

Annotations

In the article the state and prospects of a specific type of tourism as – religious tourism. Briefly describes the resource base, which has Ukraine to develop its pilgrimage and excursion form.

Keywords: religious tourism, pilgrimage, cultural and historical heritage.

УДК 94 :[378.6:37](477)(092)

Олена Марчук
(Київ)**ВИЩА ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА УКРАЇНСЬКОЇ РСР
В ПЕРІОД РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ М.С. ХРУЩОВИМ**

Висвітлено основні тенденції розвитку вищих педагогічних закладів освіти Української РСР в період реформування освіти М.С. Хрущовим; представлена система вищої педагогічної освіти України другої половини ХХ ст., що формувалася в умовах реформування освіти та під пильним контролем партії.

Ключові слова: вища школа, система вищої освіти, освіта, університет, вчителі, період хрущовської «відлиги», історичні умови, підготовка вчителів, реформування, структурна перебудова.

Визначальною передумовою прогресу країни виступає освіченість народу, його інтелект, творчий потенціал особистості. У зв'язку з тим, що в останні десятиліття активно продовжується удосконалення вітчизняної освіти, в сучасній історичній науці знову виникає інтерес до проблем реформи освіти 1958-1964 рр. М.С. Хрущова та учительської інтелігенції даного періоду зокрема. Питання перепідготовки та підготовки в вищих педагогічних закладах освіти вчителів – найважливішої і найчисленнішої групи інтелігенції – на сьогодні досліджене не достатньо. Важливо те, що провідну роль в досягненні будь-яких ідеологічних і політичних цілей суспільства відіграє освіта і виховання, і роль учителів в даному процесі важко переоцінити. Об'єктивне висвітлення особливостей підготовки майбутніх вчителів в вищих закладах освіти має важливе значення для відновлення історичної правди, з'ясування впливу лібералізації суспільного життя на функціонування освіти зазначеного періоду в цілому.

Метою статті є розкриття основних тенденцій розвитку вищої педагогічної освіти Української РСР в другій половині ХХ століття.

Політика в галузі вищої педагогічної освіти в другій половині ХХ ст. на пряму була пов'язана з прийняттям у 1959 році законом «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в УРСР». Постала потреба перебудови системи підготовки і перепідготовки вчительських і керівних педагогічних кадрів. Центральним стало питання про політехнічну підготовку вчителів, директорів і завучів шкіл, розширення їх політехнічного кругозору. Практично завдання зводилося до масової перепідготовки педагогічних кадрів на політехнічній основі через систему

короткотермінових курсів, організації різних семінарів-практикумів, проведення лекцій, екскурсій на підприємства, створення технічних гуртків.

В сучасній науковій літературі з проблеми історії вищої педагогічної освіти Української РСР існує розуміння основних процесів і тенденцій характерних для другої половини ХХ ст. Проблема підготовки вчителів та забезпечення ними шкіл України зазначеного періоду розглядалися дослідниками другої половини ХХ ст. побіжно: або як підготовка кадрів національної інтелігенції в СРСР (А.І. Шокалюк[12]), або в розвитку народної освіти (О.Я. Завадська[2], В.Д. Мойсеєнко[7]), або в контексті дослідження як складова частина майже всієї історії існування УРСР (В.К. Майборода[6]). Сучасні історики О.В. Логвиненко[5], Л.Д. Березівська[1], О.М. Сергійчук[9], Т.Г. Сидорчук[10] розглядають важливі тенденції розвитку вищої педагогічної школи зазначеного періоду.

З середини ХХ ст. в Українській РСР почався період хрущовської «відлиги», який супроводжувався реформуванням всіх сфер суспільного життя, в тому числі і освіти. У 1959 році в Українській РСР було прийнято закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в УРСР» у відповідності з законом СРСР, прийнятим 24 грудня 1958 року. У Законі наголошувалось на потребі поліпшити підготовку вчителів у педагогічних інститутах і університетах; розширити підготовку вчителів для початкових шкіл, маючи на увазі в подальшому повністю завершити перехід на комплектування всіх шкіл учителями з вищою освітою. ХХ з'їзд КПРС (січень-лютий 1959р.) відповідно до завдань семирічки передбачив даліше розширення і поліпшення підготовки спеціалістів всіх галузей народного господарства, науки і культури.

Велике значення у справі підготовки вчителів мала постанова Ради Міністрів Української РСР «Про стан підготовки вчительських кадрів у педагогічних інститутах і педагогічних училищах Міністерства освіти УРСР» (квітень 1959 р.). Міністерство освіти УРСР було зобов'язане усунути наявні ще недоліки в підготовці вчительських кадрів, добитися різкого поліпшення їх професійно-педагогічної і політехнічної майстерності [4, с.120].

Реформування школи в період хрущовської «відлиги» передбачало розширення мережі шкіл та перехід до політехнічної спрямованості середньої школи. У зв'язку з цим постала гостра проблема в нестачі педагогічних працівників і рівні підготовки до політехнічного навчання вже досвідчених

спеціалістів [5, с.129]. Щоб вирішити дане питання, потрібно було реформувати педагогічну освіту за такими напрямками: намагання дати всім викладачам середньої школи вищу освіту; перехід на підготовку вчителів широкого профілю з п'ятирічним терміном навчання; політехнізація навчання студентів педвузів.

Для забезпечення всіх шкіл вчителями було зосереджено підготовку вчителів всіх спеціальностей в педінститутах, які були зміцнені за рахунок ліквідації до 1958 р. досить стабільних учительських інститутів та деяких педучилищ. Починаючи з 1959-1960 н.р. до підготовки вчителів виробничого навчання залучалися політехнічні та сільськогосподарські інститути, а вчителів музики, співів, малювання – консерваторії та художні інститути [5, с.124].

Зміни, внесені в програми педагогічних інститутів і педагогічних училищ, сприяли наближенню навчання до життя, до виробництва. Вони ставили вимогу до студентів. Було переглянуто навчальні плани для студентів педагогічних спеціальностей університетів у бік збільшення кількості годин на викладання педагогічних, психологічних і методичних дисциплін. Значною мірою зміцнилася практика підготовки студентів до роботи в середній школі. За часом педагогічна практика збільшилася більш ніж утричі. Остаточно визначилися три види педпрактики: один раз на тиждень здійснювалася практика без відриву від навчальних занять у школі і позашкільних установах з виховної роботи, що закінчувалася місячною практикою в літніх піонерських таборах; практика з відривом від занять, що проводилася переважно у міських школах, і стажування протягом місяця, головним чином, у сільських школах [4, с.119].

Розширюється підготовка вчителів в університетах за рахунок об'єднання факультетів педінститутів з відповідними факультетами університетів та інших педінститутів, що сприяло зміцненню не тільки навчально-матеріальної, а й кадрової бази. Однак вже у 1961 році визнана поспішність цих заходів і почалося складне відновлення факультетів. Прикладом може бути об'єднання з університетом ім. Т.Г. Шевченка, а потім відновлення історичного факультету Київського педінституту.

Головним недоліком вищої педагогічної освіти в другій половині ХХ ст. було її надмірне перевантаження теоретичним матеріалом. Реформування педвузів відбулось в основному за рахунок додання нових курсів і спеціальностей. У Київському, Одеському, Львівському та Станіславському

педінститутах на останніх курсах історичного, фізико-математичного і природознавчого факультетів було додано другі спеціальності – викладача психології та логіки для середньої школи [4, с.120].

Запровадження політехнічного і виробничого навчання в загальноосвітній школі ще більше перевантажувало студентів, тому термін навчання в педагогічних вузах було збільшено з чотирьох до п'яти років. Запровадження трудового навчання призвело до створення Міністерством освіти УРСР на базі фізико-математичних факультетів трьох педінститутів фізико-технічних факультетів, а на базі природничих факультетів – агробіологічних факультетів. З 1959 року для майбутніх вчителів всіх спеціальностей запровадили факультативи «Домоводство» (300 годин) та «Музика і співи» (250 годин). У зв'язку з такими змінами до роботи в педінститутах залучались інженери, агрономи, зоотехніки, механізатори для викладання технічних дисциплін, а також мистецтвознавці, диригенти та інші спеціалісти різних галузей народного господарства і культури [1, с.153].

Період характеризується постійним зростанням кількісного складу вчителів. Починаючи з другої половини 50-х років, після відмови від учительських інститутів і заочного навчання в педучилищах, саме в педінститутах була зосереджена заочна підготовка вчителів шкіл. Набір і випуск їх заочних відділів удвічі перевищували стаціонар. Це пояснюється необхідністю постійного підвищення вчителями свого освітнього рівня з поступовим переходом до загальної середньої освіти та перекваліфікацією вчителів початкових класів у вчителів-предметників. Кількість студентів-заочників на початку 60-х років зросла у 5,5 разів [4, с.115].

Заочне навчання в педінститутах, в даний період, мало ряд недоліків, в основному якісних. Заочне навчання намагалися наблизити до стаціонару за рахунок додання ще одного року навчання, удосконалення навчальних планів і програм, створення груп з трирічним терміном навчання для осіб з дипломом за учительський інститут. Однак зміни у покращенні якості заочного навчання відбуваються повільно і на місцях їм приділяють мало уваги. Студенти не задовольнялися рівнем викладання виділених для заочників викладачів, тому до 15% їх залишається на повторний курс [4, с.123].

На території Української РСР на кінець 50-х років діяло 26 обласних і 2 міських інститути вдосконалення кваліфікації вчителів. До роботи з вчителями залучалися науково-дослідні інститути АН УРСР та вищі

навчальні заклади. З 1959 р. Київський педінститут імені О.М. Горького закріпив свої кафедри за школами, а викладачі повинні були не лише читати лекції і проводити бесіди з вчителями, але й давати майстер-класи проведення уроків. Такий досвід інституту був схвалений обкомом КПУ і рекомендований для інших вузів[8, с.76].

Інститути вдосконалення кваліфікації займалися в основному проведенням різної тривалості курсів та семінарів. Після реформування освіти з 1959 року ними практикувалися довготривалі курси (до чотирьох місяців) для перепідготовки вчителів-предметників до політехнічного і виробничого навчання учнів. Також проводились шестимісячні курси для агрономів та інженерів, які не мали педагогічної освіти. Такі курси існували при педінститутах та училищах. За 1959-1965 рр. через них підготовлено 12,5 тис. вчителів. Загалом курсовою і семінарською формою підготовки за цей час були охоплені всі вчителі України. Зміст лекцій в основному включав політехнізацію і виробниче навчання, а також ідеологічна обробка вчителів на засадах політики нового керівництва країни[6, с.48].

З початком реформування освіти на межі 1950-60-х років виникають і набувають досвіду такі форми, як опорні школи, школи передового педагогічного досвіду, народні університети та університети педагогічних і наукових знань, передового педагогічного досвіду. Різні університетські утворення були покликані дати певну систему знань в галузях культури та науки, зокрема педагогіки. Вони «стали масово стабільною формою пропаганди» [1, с.150].

Робота педагогічних навчальних закладів знаходилася під неослабним контролем і велась за допомогою райкомів, міськкомів та обкомів партії. Виступаючи на Всеросійському з'їзді учителів у липні 1960 р., М.С. Хрущов підкреслював: «Нам потрібне не просто засвоєння знань, а перетворення їх у глибокі ідейні переконання, такі переконання, які породжують сильні почуття, виявляються в ділах, у вчинках на благо народу». Це, сказане на адресу учнів, повністю стосується і вчителів, вихователів підростаючого покоління[2, с.22].

На основі аналізу навчальних планів педвузів УРСР можна зробити висновок про те, що спеціалістів готували з досить незначним рівнем загальної культури, підконтрольного ідеології партії, до того ж відірваного від національних коренів. З навчальних планів було вилючено вивчення мови і літератури, історії і культурної спадщини України [7, с.55]. Курсу історії і

культури України не було навіть на історичних факультетах, проте історія партії викладалась досить ґрунтовно. Це свідчить про подальшу русифікацію України [1, с.269].

Партійні організації завжди дбали про те, щоб професорсько-викладацькому складові, який підтримує комуністичну ідеологію, забезпечити можливість підвищення ділової кваліфікації. Тільки в педінститутах з 1959 по 1961 р. було захищено 118 кандидатських та 11 докторських дисертацій[1, с.304]. Така різка потреба в викладачах була зумовлена відсутністю в вищих навчальних закладах кваліфікованих викладачів для підготовки значної армії вчителів, у зв'язку з зростаючими потребами школи після прийняття Закону. Обмеженість в часових рамках та нагальна потреба у викладачах ставить під сумнів відповідність кількісних показників якісним.

Недоліком педагогічної освіти було ще й те, що завідувачі відділів освіти призначались на посади не за належною освітою, а за партійною приналежністю та відданістю партії. На початок 1960-х років 95 директорів восьмирічних шкіл мали середню педагогічну освіту і 6 – загальну середню. 89 директорів середніх шкіл не мали вищої освіти[6, с.36]. Перевірки виявили незнання багатьма директорами шкіл трудового законодавства та інших необхідних у роботі державно-правових документів. Кадрова політика, яка будувалась на принципах ідеологічної та особистої відданості, давала збої.

Згідно з постановою ЦК КП України та ради Міністрів УРСР про заходи по дальшому розвитку педагогічної науки (1959 р.), кафедри педагогіки, психології та спеціальних методик педінститутів стали активніше розробляти проблему поєднання навчання з продуктивною працею та комуністичним вихованням учнів. Партійні організації педагогічних навчальних закладів особливо велику увагу звертали на формування у студентської молоді марксистсько-ленінського світогляду та відповідного виховання. Оскільки, «народний учитель – це головна опора партії», то КПРС-КПУ побудувала систему ідейно-політичного виховання майбутніх вчителів, яка давала можливість постійно тримати їх під своїм контролем. Таким чином, питання ідейно-виховної роботи були центральними в діяльності партійних організацій педагогічних навчальних закладів. КПРС вдалося сформувати з вчителів в цілому відданий собі багатотисячний загін інтелігенції.

Аналіз архівних джерел та наукових публікацій (О.В. Логвиненко, А. Лукашенко, Л.Д. Березівська) дозволив встановити, що у межах реформування школи відбулися суттєві зміни й в підготовці вчителів, а саме: розширення мережі та вдосконалення системи вищих педагогічних навчальних закладів та курсів перепідготовки педагогічної інтелігенції; прагнення партії через систему вищої освіти, зокрема педагогічної, впливати на перетворення суспільства в політично вигідних цілях, мотивація альтернативності варіантів і форм вищих навчальних закладів (педагогічні університети, педінститути, педучилища, інститути вдосконалення кваліфікації вчителів, курси, семінари, опорні школи, школи передового педагогічного досвіду, народні університети та університети педагогічних і наукових знань, передового педагогічного досвіду).

Отже, в статті висвітлено основні тенденції діяльності вищих педагогічних закладів освіти Української РСР в другій половині ХХ століття; проаналізовано стан дослідження теми попередніми істориками; з'ясовано вплив лібералізації суспільного життя на вищі педагогічні заклади освіти; проаналізовано матеріально-технічне забезпечення педагогічних вузів. Перспективами подальших розвідок вважаємо розгляд проблеми якості підготовки студентів в педагогічних вузах.

Джерела та література

1. Березівська Л. Д. Реформування шкільної освіти в Україні у ХХ столітті : монографія / Л. Д. Березівська; Ін-т педагогіки АПН України. – К.: [Богданова А.М.], 2008. – 406 с.
2. Завадская О.А. Развитие общеобразовательной школы Украины в период строительства коммунизма (1959-1968 гг.) / Завадская О.А. – К.: Изд-во Киевского университета, 1968. – 266 с.
3. Коляска І. Освіта в Радянській Україні. Дослідження дискримінації і русифікації / Коляска І. – Торонто: PeterMartinAssociation. 1970. – 245с.
4. Лановик Б.Д. Історія України: навчальний посібник / Б.Д. Лановик, М.В. Лазаревич. – 3-тє вид., випр. і доп. – К.: Знання-Прес, 2006. – 598с.
5. Логвиненко О.В. Підготовка вчителів та забезпечення ними шкіл України у 1950-1960-х роках // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. Збірник статей. – Вип. 10. Хрущовська «відлига»: передумови, реалії, наслідки. Матеріали «круглого столу» / Відп. ред. В.М. Даниленко. – К.: Ніка-Центр, 2006. – С. 203-214.
6. Майборода В.К. Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917-1985) / В.К. Майборода – К.: Либідь, 1992. – 196 с.
7. Мойсеєнко В.Д. Керівництво КПРС розвитком народної освіти. На матеріалах УРСР 1945-1958 рр. – К.: Вища школа, 1975. – 135 с.

8. Народна освіта, наука і культура в Українській РСР: Статистичний збірник. – К.: Статистика, 1973. – 340 с.
9. Сергійчук О.М. Вища школа України в умовах лібералізації суспільного життя 1953-1964 рр.: дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / Олена Миколаївна Сергійчук. – Переяслав-Хмельницький, 2002. – 229 арк.
10. Сидорчук Т.Г. Підготовка наукових та науково-педагогічних кадрів через аспірантуру в Україні (1920-і – 1970-і роки): дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / Тетяна Геннадіївна Сидорчук. – Запоріжжя, 1998. – 239 арк.
11. Огнев'юк В.О. Осягнення освіти: Підсумки ХХ століття / В.О. Огнев'юк. – К.: Навч. книга, 2003. – 111 с.
12. Шакалюк А.И. На принципах централизма. Подготовка кадров национальной интеллигенции в СССР 1951-1958 гг. – К.: Наук. думка, 1975. – 127 с.

Аннотация

Отражены основные тенденции развития высших педагогических заведений образования Украинской ССР в период реформирования образования М.С. Хрущевым; представлена система высшего педагогического образования Украины второй половины ХХ ст., которая формировалась в условиях реформирования образования и под пристальным контролем партии.

Ключевые слова: высшая школа, система высшего образования, образование, университет, учителя, период хрущевской "оттепели", исторические условия, подготовка учителей, реформирования, структурная перестройка.

Annotation

Basic progress of higher pedagogical establishments of formation of Ukrainian SSR trends are reflected in the period of reformation of formation of M.S. By Khrushchev; presented system of higher pedagogical education of Ukraine of the second half of XX of century that was formed in the conditions of reformation of education and under intent control of party. In modern scientific literature there is understanding of basic processes and tendencies of characteristic for the second half of XX century on issue of history of higher pedagogical education of Ukrainian RSR.

From middle XX of century the period of khrushchov's'koyi "thaw", that was accompanied by reformation of all spheres of public life, including educations, began in Ukrainian SSR. Politics in industry of higher pedagogical education in the second half of XX of century was straight related to the acceptance in 1959 by a law "On strengthening of connection of school with life and about further development of the system of folk education in UKRAINE". The necessity of alteration of the system of preparation and retraining of teaching and leading pedagogical shots appeared. A question became central about polytechnic preparation of teachers, directors and heads of the teaching department of schools, expansion of them polytechnic range of interests.

On territory of Ukrainian RSR on the end of 50th the 26 regional operated and 2 municipal institutes of perfection of qualification of teachers. Before work with teachers the research institutes of AS of UKRAINE and higher educational establishments were attracted.

Keywords: higher school, system of higher education, education, university, teachers, period of khrushchov's'koyi "thaw", historical terms, preparation of teachers, reformation, structural alteration.

УДК 008:24:34:241.38:340.13:39

Віталій Радзієвський

(Київ)